

Adjective Valency in Kurdish Language

Shadan Haqi Rasool, Dler Sadiq kanabi

Kurdish Department, Faculty of Arts, Sorani University

DOI: <https://doi.org/10.31918/twejer.2471.03>

Published: 21/07/2024

Abstract

Valency is the ability of lexical categories to include complements in sentences. Although this ability is expressed in sentences, lexical categories also have this ability in the dictionary. In other words, one records the loading of lexical categories in one's mind. The lexical categories that load are verbs, nouns, pronouns, and adverbs. These categories differ in terms of the type and number of supplements. In this study, work is done on the loading of pronouns in Kurdish. Pronouns have their own complements, which are different in terms of type and number. The scope of the research is conducted within the framework of Kurdish language (middle dialect). Our research method is descriptive. The content of the study is divided into two main parts besides the introduction and conclusion.

Keywords: *Adjective, valency adjective, complement, superlative.*

بارگه خستنی ئاوهلناو له زمانی کوردیدا

پ. ی. د. دلیر سادق کانهبی

Dler.kanabi@soran.edu.iq

شادان حقی رسول

shdan.rasool@soran.edu.iq

زانکۆی سۆران - فاکهلتیی ئاداب - بهشی زمانی کوردی

پوخته: بارگه خستن بریتیی له توانای کاتیگۆرییه لیکسیکیهکان له وهگرنتی تهواوکه ره له رسته دا. ئەم توانایه له گه ل ئه وهیدا که له رسته دا ده رده که ویت، به لام کاتیگۆرییه لیکسیکیهکان هه ره له فه ره نگدا ئەم توانایه یان له گه لدایه. به واتایه کی تر، مروّف له زهینی خۆیدا له گه ل تۆمارکردنی کاتیگۆرییه لیکسیکیهکاندا بارگه خستنی شیان تۆمار ده کات. ئەو کاتیگۆرییه لیکسیکیانه ی که بارگه ده خه ن بریتین له کار، ناو، ئاوهلناو و ئامرازی به ند. ئەم کاتیگۆرییانه له پووی جوړ و ژماره ی تهواوکه ره کانه وه جیاوازن. له م توێژینه وه یه دا کار له سه ره بارگه خستنی ئاوهلناو له زمانی کوردیدا ده کریت، ئاوهلناوه کان تهواوکه ره ی تایبته به خۆیان هه یه، که له پووی جوړ و ژماره وه جیاوازن. سنووری لیکۆلینه وه که له چوارچۆیه ی زمانی کوردی (زاری ناوه راسه ت) ئەنجام دراوه، ریبازی لیکۆلینه وه که مان ریبازیکی وه سفیه. ناوه رۆکی توێژینه وه که جگه له پیشه کی و ئەنجام به سه ره دوو به شی سه ره کی دا به شه بیت.

وشه کللییهکان: ئاوهلناو، ئاوهلناوی بارگه دار، بارگه ی ئاوهلناو، تهواوکه ره، سه ره بار.

بارگه خستنی ئاوه‌لناو له زمانی کوردیدا

پیشه‌کی

١-٠ / ناو‌نیشانی لیکۆلینه‌وه: ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه به ناو‌نیشانی (بارگه خستنی ئاوه‌لناو له زمانی کوردیدا)یه، که تییدا هه‌ول‌دراوه ئه‌و ئاوه‌لناوانه ده‌ست‌نیشانبکری، که ته‌واو‌که‌ر وه‌رده‌گرن و ژماره و جۆری ته‌واو‌که‌ره‌کانیان دیاریبکری.

٢-٠ / سنوور و داتای لیکۆلینه‌وه‌که: له‌م لیکۆلینه‌وه‌یه‌دا له چوارچۆیه‌ی زمانی کوردیدا باس له بارگه خستنی ئاوه‌لناو‌کراوه، بۆ داتای لیکۆلینه‌وه جگه له سه‌لیقه‌ی لیکۆله‌ر سوود له (فه‌ره‌نگی خال، فه‌ره‌نگی ئه‌ناهیته) و سوود له رێبازی کتیبخانه‌بیش وه‌رگیراوه، بۆ ئەم مه‌به‌سته‌ش داتای ناو سه‌رچاوه مۆرفۆلۆژییه‌کانی (وشه‌ناسی زمانی کوردی، رێزمانی کوردی) (ئاوه‌لناو)، فه‌ره‌نگی زمان و زاراوه‌سازی کوردی، پرۆژه‌ی زاراوه‌ی زانستی زمانی کوردی، گیره‌کێن زمانی کوردی، چه‌ند لایه‌نیکی مۆرفۆلۆجی کوردی) سوودیان لێ‌وه‌رگیراوه. ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه ده‌چۆته ناو ئاستی رسته‌سازی.

٣-٠ / گرنگی لیکۆلینه‌وه: گرنگی ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه له‌م خالانه‌دایه:

١- ئاوه‌لناو شوینیکی گرنگی له ناو کاتیگۆرییه لیکسیکیه‌کاندا هه‌یه، ئەمه له‌لایه‌ک. له‌ لایه‌کی تر، ئەوه‌نده‌ی ئاگاداریین به‌ پێی تیۆری به‌ندیته‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ هه‌یچ لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی ئەکادیمی له‌باره‌ی ئاوه‌لناو ئەنجامه‌دراوه.

٢- به‌پێی تیۆری به‌ندیته‌ی ده‌گه‌ینه‌ بارگه خستنی هه‌موو ئاوه‌لناوه‌کان و جۆر و ژماری ته‌واو‌که‌ره‌کان ده‌ست‌نیشاندە‌کریته.

٤-٠ / رێبازی لیکۆلینه‌وه: توێژینه‌وه‌که پشت به‌ رێبازی وه‌سفی ده‌به‌ستیت و له‌ روانگه‌ی رسته‌سازی فۆرمی و به‌ تایبه‌تیش له‌ چوارچۆیه‌ی رسته‌سازی به‌ندیته‌ی ده‌بیته.

٥-٠ / پرسیاره‌کانی لیکۆلینه‌وه: ئەم توێژینه‌وه‌یه هه‌ول‌ده‌دات وه‌لامی ئەم پرسیارانه‌ی خواره‌وه بداته‌وه:

١- ئاوه‌لناوه‌کان له‌ زمانی کوردیدا ده‌توانن ته‌واو‌که‌ر وه‌ر‌بگرن (بارگه‌داربن)؟

۲- ئەو تەواوکەرەنە کامانەن کە لە زمانی کوردیدا ئاوەلناو دەتوانی وەریانگیریت؟

۳- جۆرەکانی تەواوکەردنی ئاوەلناو لە زمانی کوردیدا کامانەن؟

۴- ئاوەلناوەکان لە زمانی کوردیدا دەتوانن چەند تەواوکەر وەربگیرن؟

۵- گۆران لە بارگەیی ئاوەلناوەکان لە زمانی کوردیدا پروودەدات؟

۰- ۶/ بەشەکانی لیکۆلینەو:

ئەم لیکۆلینەوێیە لە دوو بەشی سەرەکی پێکدێت. بەشی یەکەم چوار تەوەرە لەخۆدەگریت لە ژێر ناوێشانەکانی (تەواوکەر و سەربار) و (بنەماکانی جیاکردنەوەی ئاوەلناو) و (ئاوەلناوە بارگەدارەکان) و (بارگەیی ئاوەلناو). بەشی دووەمیش تەوەرەکانی (ئەو کەرستانەیی دەتوانن ببین بە تەواوکەر بۆ ئاوەلناوەکان) و (پۆلێتکردنی ئاوەلناوەکان لەسەر بنەمای وەرگرتنی ژمارەیی تەواوکەرەکان) و (زیادبوونی بارگەکانی ئاوەلناو) لەخۆدەگریت.

بەشی یەکەم/ تەواوکەر و سەربار

۱-۱-۱/ تەواوکەر:

لە سەرچاوە رێزمانییه جۆراوجۆرەکاندا باس لە پۆلی تەواوکەر وەک یەکیک لە زۆر بەکارهاتووترین پۆلە سینتاکسییەکان کراوە، بەپێی رێزمانە جۆراوجۆرەکان تیگەیشتن و بۆچوونی جیاواز لە بارەیی ئەم چەمکە رێزمانییه دا هەیە. هەرۆها یەکیکە لە گرنگترین باسەکانی رێزمانی بەندیی. کەواتە بەپێی رێزمانی بەندیی تەواوکەر (دەستەواژەییکی رێزمانی لێلە، بەلام خالیکی سەرەکی سەبارەت بە تەواوکەر ئەوێە کە ئەم پیکهاتەیی بۆ پیکهاتەییکی تر زیاد دەبێت، تاووکو واتا یان ئەو پیکهاتەیی کە پەيوەندی بە ئەوێە هەیه تەواو بکات). (جفری لیچ، ۱۳۹۹: ۴)

تەواوکەر وەکو زاراوێ: (ئەو زاراوێە کە لە شیکردنەوەی ئەرکی رێزمانیدا بەکار دەهینریت، کە بریتییه لە ئاماژەکردن بۆ کەرەستەییکی سەرەکی رسته، بە چەمکی رێزمانی دیرینیش ئەوێ دەگەیهنی کە کەرەستەییکی لە چوارچێوێ کرداری رسته دا شیکردنێتەوێ. (عومەر ئەحمەد

۲- ته‌واوکه‌ری به‌ئاره‌زوو: ئه‌و توخمانه‌ن که له پ‌ووی شیوه‌وه به سه‌ره‌وه به‌نده. به‌و واتایه‌ی، که له‌لایه‌ن سه‌ره‌وه هه‌لده‌بژێردرین، به‌لام هه‌رگیز له روانگه‌ی رسته‌سازیه‌وه پ‌یویست نیه‌ ده‌ربیرین. کرتاندنی ته‌واوکه‌ره به‌ئاره‌زووه‌کان نابیه‌ته ه‌وی ناریزمانیوونی گریکان. (هه‌مان سه‌رچاوه: ۲۲)

هاورپیکه‌م له‌من په‌نجاوه.

۱-۱/۲ / سه‌ر بار: سه‌ر بار وه‌ک ته‌واوکه‌ر پیکه‌هاته‌یه‌کی به‌ندن له نیو رسته‌دا، به‌لام سه‌ر بار توخمیکه‌ی که‌مبایه‌خ یان به‌ئاره‌زووه، کرتاندنی کار ناکاته سه‌ر ناسنامه‌ی ر‌وئانی گری، به‌و واتایه‌ی که بوون و نه‌بوونی سه‌ر بار هیچ له چیه‌تی گریکان که‌مناکاته‌وه. یاخود ده‌کریت بلین سه‌ر بار پیکه‌هاته‌یه‌کی خوازه‌کی یان لوه‌کی رسته‌یه، کات یان شوین یان چ‌وئیتی پ‌وودانی کار دیاریده‌کات. (محمد راسخ مهند و ئه‌وانی تر، ۱۳۹۳ : ۶۶) به‌لام سه‌ر باره‌کان له هه‌ندیک بارو‌دوخی تاییه‌تی ناگرێ لایبرین (جفری لیچ، ۱۳۹۳: ۴) سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی سه‌ر باره‌کان، یه‌کیک له تاییه‌تمه‌ندییه هه‌ره گرنه‌گه‌کانیان ئاره‌زوومه‌ندبوونه له نیو رسته‌دا، به‌لام له هه‌ندیک کاتدا ناتوانریت لایبریت، به‌ لایبردی واتای رسته ده‌گوریت. وه‌ک:

زور قسه‌کردن ناشرینه.

که‌ره‌سته‌ی (زور) سه‌ر باره له‌نیو رسته‌دا، به‌لام به‌ لایبردی واتای رسته‌که ده‌گوریت.

سه‌ر بار وه‌ک ده‌سته‌واژه‌یه‌کی پ‌ووکه‌ش وه‌ک نا‌ئارگومینت به‌کاربه‌یندریت و به‌سه‌ر دوو‌جور دابه‌ش ده‌بیت:

۱- سه‌ر باری تاییه‌تی: ئه‌و به‌نده‌یه که ناکه‌وئیه نیو ر‌وئانی بارگه‌خستنی سه‌ره‌وه، به‌م پ‌یه سه‌ره به‌هیچ شیوه‌یه‌ک ک‌وئترۆلی شیوه و ژماره‌ی سه‌ر باره تاییه‌تییه‌کان ناکات، به‌ل‌کوو قسه‌که‌رانی زمان به‌ گویره‌ی باسه‌که هه‌ر ژماره و ف‌ورمیکه سه‌ر باری تاییه‌تی، که بیان‌ه‌وی ب‌و سه‌ره زیاده‌که‌ن. هه‌لبه‌ته سه‌ره له پ‌ووی واتاوه په‌یوه‌ندی تاییه‌تی به سه‌ر باره تاییه‌تییه‌کانی خ‌ویه‌وه هه‌یه. به‌ جو‌ریک، که هه‌ر قسه‌که‌ریکی زمان ناتوانی سه‌ر باریکی تاییه‌تی له‌گه‌ل هه‌موو سه‌ره‌یه‌کدا به‌کاربه‌ینیت. (دلیر صادق کانی، ۲۰۱۵: ۵۵)

- گولان دیردیر هونراوه که دهخوینتته وه.

- ؟ گولان دیردیر نانه که دهخوارد.

۲- سهرباری گشتی: ئەو که رستانەن ناکه ونه نیو رۆنانی بارگه خستنی سهره وه، به لام جیاوازییه که له وه دایه که به پیچه وانه ی سهرباری تاییه تی، نهک ته نیا بهندی سهره، به لکو بهندی هه موو گرێکه یه. سهره پای ئه وه ی، که سهره بچووکتین رۆلی له دیاریکردنی فۆرم و ژماره ی سهرباره گشتیه کانداییه، ههر بویه ش قسه که رانی زمان ده توان به گویره ی پیویست ههر سهرباریکی گشتی، که بیان هوی له گه ل ههر سهره و گرێه کدا به کاربیتن. (هه مان سهرچاوه: ۲۲)

به دلخوشیه وه باو کم گه رایه وه.

به دلخوشیه وه برا که م هاوسه رگیری کرد.

به دلخوشیه وه دراوسیکه مان بریندار نه کرا.

۱-۱-۳/ جیاوازی نیوان ته واوکه ر و سهربار:

ته واوکه ر و سهربار له دروسته ی رسته دا، له روانگی تاییه تمه ندی سینتاکسی و سیمانتیکه وه جیاوازی، لیره دا چه ند پیوانه یه ک بو جیاکردنه وه ی ته واوکه ر و سهربار ده خرینه پوو:

۱- سهرباره کان هه میسه سهر پشکن، له کاتی کدا ته واوکه ره کان به زوری خورته کین. جیاوازی نیوان ئەم دوانه، له وه دایه که ته واوکه ر که ره سته یه که له لایه ن سهره وه هه لده بژیردیت، به م پییه په یوه ندیه کی له گه ل سهره دا هیه، به لام سهربار زانیاری زیاده له خۆده گری و په یوه ندیه کی نزیک له گه ل سهره دا نییه. (دلیر صادق کانی، ۲۰۱۵: ۵۳)

۲- به هوی ئه وه ی ته واوکه ره کان په یوه ندی شوینکه وته بیان له گه ل کاردا هیه، بویه ژماره ی ته واوکه ره کانی کاریک نه گویره، به لام سهرباره کان هیچ په یوه ندیه کی شوینکه وته بیان له گه ل کاردا نییه، بویه ژماره ی سهرباره کان له رسته دا سنووردار نا کریت. (محمد راسخ مهند، ۱۳۹۳: 66)

۳- له روه ی سینتاکسییه وه ده توانریت سهرباره کان لابریت، چونکه لابردنی سهربار نابیتته هوی ناریزمانیبوون، واته ده توانریت بگوریت. دانانی سهربار له رسته یه ک و لابردنی له

هه‌مان رسته‌دا واده‌کات هه‌ر دوو رسته‌که ریزمانین، چونکه دروسته‌ی ناوه‌کیان پیکنه‌هیناوه، به‌لام ته‌واوکه‌ره‌کان به‌خورتین و لابردنیان یان ده‌بیته هوی ناریزمانیوونی

رسته‌که یان ناوه‌رۆکی واتای رسته‌که ده‌گۆریت. (محمد عومه‌ر عه‌ول، ۲۰۰۸: ۲۷)

نه‌سرین به‌په‌له‌هات.

نه‌سرین هات.

دوینی له‌زستان ده‌چوو.

دوینی ده‌چوو.

وه‌ک ده‌بینیت به‌لادانی که‌رسته‌ی (به‌په‌له) واتای رسته‌که نه‌گۆراوه، به‌لام به‌لادانی ته‌واوکه‌ری

(له‌زستان) واتای رسته‌که گۆراوه. رسته‌یه‌کی ریزمان نادرست، واته‌ناراست دروستبووه.

لیزه‌دا ده‌بیته‌ی تیبینی ئه‌وه‌بکه‌ین که‌جیاوازی نیوان ته‌واوکه‌ر و سه‌ر‌بار هه‌موو کاتیک ئاشکرا

و دیار نییه، به‌لکو جیاکردنه‌وه‌یان به‌پیی ئه‌و رسته‌یه‌ی ده‌بیته‌ی که‌تیدا به‌کارهاتووه، چونکه

مه‌رج نییه‌ که‌رسته‌یه‌ک هه‌میشه ته‌واوکه‌ر یان سه‌ر‌بار بیته، به‌لکو که‌رسته‌ی به‌پیی ئه‌و

ئه‌رکه‌ی له‌رسته‌دا ده‌بینیت، ده‌توانری بیته ته‌واوکه‌ر یان سه‌ر‌بار. به‌واتایه‌کی تر، ئه‌و

که‌رسته‌یه‌ی له‌رسته‌یه‌کدا سه‌ر‌باره له‌وانه‌یه له‌رسته‌یه‌کی تر‌دا ته‌واوکه‌ریته.

مناله‌که له‌ماله.

مناله‌که له‌مالدا یاری ده‌کات.

له‌رسته‌ی یه‌که‌مدا که‌رسته‌ی (له‌مال) ته‌واوکه‌ره، چونکه به‌لابردنی واتای رسته‌که ده‌گۆریت،

هه‌مان که‌رسته له‌رسته‌ی دووه‌مدا سه‌ر‌باره، چونکه به‌لابردنی که‌رسته‌ی (له‌مالدا) واتا و

رۆنای رسته‌که ناشیوینیت.

۱-۲/ بنه‌ماکانی جیاکردنه‌وه‌ی ئاوه‌لناو:

کاتیگۆرییه‌ی لیکسیکیه‌کان ناتوانری به‌شیوه‌یه‌کی ئاسان یه‌کلایکه‌ره‌وه ده‌ست‌نیشانبکری،

هه‌ندی بنه‌ما هه‌یه که‌ یارمه‌تیده‌ره بۆ ده‌ست‌نیشانکردنی کاتیگۆرییه‌کان. بنه‌ماکان بریتین له:

١-٢-١/ بنه‌مای فۆنۆلۆجی: به‌پیی بنه‌مای فۆنۆلۆجی فۆنیمه‌ناکه‌رتیبه‌کان (سه‌روسه‌گمیتته‌کان) به‌ تایبه‌تی هیز، ده‌بیته‌هۆی جیاکردنه‌وه‌ی کاتیگۆرییه‌ لیكسیکیه‌کان. بۆ نموونه له‌ زمانی کوردیدا، هیز له‌ ناودا ده‌که‌ویته‌ سه‌ر بره‌گی کۆتایی، به‌لام له‌ کار ده‌که‌ویته‌ سه‌ر بره‌گی یه‌که‌م. (ساجیده‌عه‌بدوللا، ٢٠١٠: ٩) ئەم بنه‌مایه‌ ناتوانیت گشت کاتیگۆرییه‌ لیكسیکیه‌کان له‌یه‌کتر جیاکاته‌وه‌، به‌لام ده‌توانیت یارمه‌تیده‌ر بیت له‌ جیاکردنه‌وه‌ی ئاوه‌لناو له‌ کاتیگۆری لیكسیکی کار. واته‌ ته‌نها ده‌توانیت کار له‌ ناو و ئاوه‌لناو جیاکاته‌وه‌.

١-٢-٢/ بنه‌مای مۆرفۆلۆژی:

مۆرفۆلۆژی: بایه‌خ به‌ لیكۆلینه‌وه‌ی پیکه‌اته‌ی وشه‌ ده‌دات به‌ تایبه‌تی له‌ پروی پیکه‌اته‌ی مۆرفیمه‌کانه‌وه‌، وشه‌سازی بریتییه‌ له‌ دوو به‌شی گه‌وره‌ی دارشتن و گه‌ردانی. (ره‌فیق شوانی، ٢٠١١: ٢٣) له‌ ریگای بنه‌مای مۆرفۆلۆژییه‌وه‌ ده‌توانین ئاوه‌لناو له‌ کاتیگۆرییه‌ لیكسیکیه‌کانی تر جیاکهنه‌وه‌. له‌ هه‌ریه‌ک له‌ ریگاکی وشه‌پۆنان و گه‌ردانکردن.

١-٢-٢-١/ وشه‌پۆنان: ریگایه‌که‌ له‌ ریگاکی دروستبوونی وشه‌ و زاراوه‌ له‌ زمانی کوردیدا، که‌ به‌سه‌ر دوو لقی سه‌ره‌کی دابه‌شده‌بن، ئەوانیش دارشتن و لیكدانن. به‌لام ئەوه‌ی زیاتر په‌یوه‌ستبیت به‌ کاره‌که‌ی ئیمه‌وه‌ و بنه‌مایه‌ک بیت بۆ جیاکردنه‌وه‌ی ئاوه‌لناو، ریگای دارشتنه‌. دارشتن: له‌ ریبازی (دارشتندا کۆمه‌له‌ وشه‌یه‌ک ده‌بینین که‌ له‌ ناویکی ساده‌ی واتادار، یان ئاوه‌لناو، یان قه‌دی کردار، یان په‌گی کردار و زیاده‌یه‌ک پیکه‌اتوون، جا ئه‌و زیاده‌یه‌ پیشگر یان پاشگر یان هه‌ردووکیان پیکه‌وه‌ن). (شیروان حوسین، ٢٠١٥: ١٣٧) ئەمه‌ش ئەوه‌ ده‌رده‌خات که‌ مۆرفیمه‌ به‌نده‌کان له‌ دارشتنی کاتیگۆرییه‌ لیكسیکیه‌کان چالاکن. به‌ گشتی ئەوه‌ی په‌یوه‌ست بی به‌ کاره‌که‌ی ئیمه‌وه‌ پۆلی مۆرفیمه‌ به‌نده‌کانه‌ له‌ دارشتنی کاتیگۆری لیكسیکی ئاوه‌لناودا. هه‌ر بنکه‌یه‌کی جیاواز ئه‌و مۆرفیمه‌ به‌ندانه‌ی خواره‌وه‌ی پیوه‌لکا، ئەوا ئه‌و وشه‌یه‌ کاتیگۆری ئاوه‌لناوه‌، واته‌ ئه‌و مۆرفیمه‌ به‌ندانه‌ ته‌نها کاتیگۆری ئاوه‌لناو دروستده‌کن:

- ئەو گیره‌كانه‌ی ده‌چنه‌ سه‌ر ئاوه‌لناو و ئاوه‌لناوی داریژراو دروستده‌كه‌ن: (نه- نه‌خۆش، نا- ناپاك، انی-ته‌ختانی، و- پۆزۆ، وو- مه‌ستوو، و‌كه- بینه‌و‌كه، له- سه‌وزه‌له، و‌ك- نه‌رمۆك، یل- وردیل، كه‌له- سوركه‌له، كیله- جوانکیله، یكه- سیکه، اك- رووناك).

- ئەو گیره‌كانه‌ی ده‌چنه‌ سه‌ر ناو و ئاوه‌لناو دروستده‌كه‌ن: (ی- جیهانی، ین- زی‌پین، ن- ورگن، و‌ك- نه‌رمۆك، انه- ژنانه، انی- كچانی، کی- خیله‌کی، ناك- غه‌مناك، اوی- ئارداوی، گین- غه‌مگین، زن- درۆزن، بی- بیه‌هۆش، به- به‌هیز).

- ئەو گیره‌كانه‌ی ده‌چنه‌ سه‌ر ره‌گی كردار و ئاوه‌لناوی داریژراو دروستده‌كه‌ن: (نه- نه‌مر، ب- بویر، و‌ك- له‌رزۆك، هك- نوسه‌ك^(۱)، ار- دیار، ا- زانا، وو- مردوو).

- ئەو گیره‌كانه‌ی ده‌چنه‌ سه‌ر ئاوه‌لكردار و كاتیگۆریی ئاوه‌لناو دروستده‌كه‌ن: (ه‌کی- سه‌ره‌کی، وو- سه‌روو، ین- به‌رین).

۱-۲-۲ / گه‌ردانکردن: مۆرفیمه‌ به‌نده‌كان په‌یوه‌ندیی ری‌زمانی نیوان یه‌كه‌کانی رسته‌ ده‌رده‌بری‌ت، به‌ جۆری‌ك له‌ زمانه‌ گه‌ردانییه‌كاندا شیوه‌ی دروستبوونی وشه‌ په‌یوه‌ندیی ری‌زمانییه‌، زمانی كوردیش به‌شیک له‌ تایبه‌تمه‌ندیی زمانه‌ گه‌ردانییه‌کانی تیدایه‌، له‌م جۆره‌ زمانانه‌دا مۆرفیمه‌ به‌نده‌ جیاوازه‌كان، ده‌توانن بۆ پیشاندانی تایبه‌تمه‌ندیی هه‌ر كاتیگۆرییه‌ك به‌کاریین. (شیروان حوسین، ۲۰۱۵: ۱۴۱) بۆ كاتیگۆریی ئاوه‌لناویش به‌پیی ئه‌م بنه‌مایه‌ وشه‌ له‌ رووی فۆرمه‌وه‌ به‌ ئاوه‌لناو داده‌نری، ئه‌گه‌ر له‌ باری به‌راوردکردندا مۆرفیمی ری‌زمانی (تر) وه‌رگری‌ت، له‌ باری بالادا مۆرفیمی (ترین) وه‌رگری‌ت. (به‌ختیار سجادی، مه‌زه‌ر ئیبراهیم، ۱۳۹۸: ۱۰۲) لاوازیی ئه‌م مه‌رجه‌یان له‌ وه‌دایه‌، ته‌نها ئاوه‌لنا و مۆرفیمی به‌راورد وه‌رناگری‌ت به‌لكو ئاوه‌لكرداریش له‌ فریزی خسته‌نه‌پالیدا وه‌ریده‌گری‌ت، كه‌ پله‌داره‌ له‌ به‌كاره‌ینانی ئاوه‌لناویدا. (محهمه‌دی مه‌حوی، ۲۰۱۴: ۱۰۶) وه‌ك پۆژی‌ك زووتر/ دره‌نگتر له‌وان گه‌یشتم. هه‌روه‌ها هه‌ندی‌ك له‌ئاوه‌لناوه‌كان مۆرفیمی (تر، ترین) وه‌رناگرن وه‌ك (مردوو) (مردووتر، مردووترین)*.

۱-۲-۳ / بنه‌مای رسته‌سازی:

وشه له پووی رسته سازیهوه به ئاوهلناو داده نریت، ئه گهر ئهم تایبه تمه ندیانهی خوارهوهی تیدا جیه جیکریت:

۱- له پلهی بالادا پیش دیارخراو ده که ویت. (محهمه د عومهر عهول، ۲۰۰۸: ۳۰۲)

له جوانترین باخ پیاسه ده کات.

۲- له پلهی بالادا دواي (ههره) بکه ویت. (محمد مه عروف فتاح، ۲۰۱۰: ۳۰۸)

ههره زیره کی پوله که بوو.

۳- به شداری له دارشتنی کاری لیکدراو بکات. (ABAS MUSTAFA ABBAS، ۲۰۱۹: ۱۰۴)

باخه وانه که باخه که ی چاککرد.

لاوازیی ئهم خاله له وه دایه که جگه له ئاوهلناو کاتیگورییه کانی تریش ده توان به شداری له دارشتنی کاری لیکدراو بکن. وهک (نانکردن، ده ستگرتن، درهنگه وتن، خۆبه که مزانین)

۴- به هوی ئاوهلکاری راده یان که ره سه ی تره وه پله و راده ی تر وه ربگریت. (هه مان سه رچاوه،

۱۰۴)

کچیکی زور به توان بوو.

۵- به شیوه یه کی گوزاره بتوانیت وهک ته واوکه ری بکه ر و ته واوکه ری به رکار به کاربه نریت.

(محهمه د عومهر عهول، ۲۰۰۸: ۳۰۲)

کارزان زیره که.

ئاوهلناو ته واوکه ری بکه ر

کارزانم به زیره ک زانی.

ته واوکه ری به رکار

۶- به راده یه کی زور ئاوهلناو ده توانیت ئهم بوشاییه ی خواره وه پر بکاته وه.

ناو + ه + ه که (دلیر صادق کانبی، ۲۰۲۱)

گوله جوانه که پیاوه راستگویه که

۷- ته نها کاتیگوریی ئاوهلناو ده توانیت له م جیکه وته ی خواره وه دا بیت.

ئه و + ناو + ه + ه که (سیروان سمین احمد، ئارام رشید مجید، ۲۰۲۱: ۳۶۱)

ئه و کچه ئه سمه ره ئه و ماموستا زیره که

۱-۲-۴ / بنه‌مای واتایی:

بنه‌مای واتایی یه‌کیکی تره له و بنه‌مایه‌نه‌ی ده‌توانریت سوودی لیوه‌ربگیریت بو جیاکردنه‌وی ئاو‌لناو له کاتیگورییه لیکسیکیه‌کانی تر. ئاو‌لناوه‌کان له رووی واتاوه دابه‌شده‌بن به‌سه‌ر (ئاو‌لناوی هه‌ستی، ئاو‌لناوی شوینی، ئاو‌لناوی کاتی، ئاو‌لناوی جووله، ئاو‌لناوی که‌لوپهل (که‌رسته)، ئاو‌لناوی جه‌سته‌یی، ئاو‌لناوی ئاسووده‌یی / ده‌روونی، ئاو‌لناوی هۆشه‌کی، ئاو‌لناوی ره‌فتاری، ئاو‌لناوی په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی، ئاو‌لناوی چه‌ندی، ئاو‌لناوی په‌یوه‌ندی، ئاو‌لناوی تیپه‌پاندن). (حاته‌م ولیا محمد- ئه‌وانی تر، ۲۰۱۵: ۱۶۴) سه‌ره‌پای خسته‌پوو و ده‌ستنیشانکردنی ئه‌و بنه‌مانه‌ی بو جیاکردنه‌وی ئاو‌لناو دیاریکراون، به‌لام مه‌رج نییه ئاو‌لناوه‌کان هه‌موو بنه‌ماکان به‌سه‌ریه‌که‌وه جیبه‌جیبکه‌ن، له‌وانه‌یه ئاو‌لناویک دوو له بنه‌ماکان یان زیاتر جیبه‌جیبکات.

۱-۳ / ئاو‌لناوه بارگه‌داره‌کان و بارگه‌ی ئاو‌لناو

۱-۳-۱ / ئاو‌لناوه بارگه‌داره‌کان: (۲)

له‌پال کار و ناودا، ئاو‌لناو یه‌کیکه له به‌شه بنه‌په‌تییه‌کانی ئاخاوتن له زماندا. یه‌کیک له تایبه‌تمه‌ندییه سینتاکسییه هاوبه‌شه‌کانی نیوان کار و ناو و ئاو‌لناوه‌کان، ئه‌وه‌یه هه‌موویان له پرسته‌دا ده‌بن به سه‌ره و به‌ند گه‌لیک به‌خۆوه ده‌گرن که ژماره‌یه‌کیان ته‌واوکه‌ر و ژماره‌یه‌کی تریان سه‌ربارن. ئاو‌لناوه‌کان کاتیک وه‌ک بارگه‌دار له پرسته‌دا ده‌رده‌که‌ون، ئه‌وا ته‌واوکه‌ری به‌ئاره‌زوو و خورتی له‌خۆده‌گرن و کۆی ته‌واوکه‌ره خورتی و به‌ئاره‌زووه‌کانی ئاو‌لناو رۆنایی بارگه‌خستی ئاو‌لناو پیکده‌هینن. (دلیر صادق کانی، ۲۰۱۵: ۸۴). له بواری پیکهاته‌ی بارگه‌دار ده‌توانین ئاو‌لناوه‌کان به سه‌ر دوو ده‌سته‌ی بارگه‌دار و بی بارگه دابه‌شکه‌ین، به‌و واتایه‌ی هه‌موو ئاو‌لناوه‌کان ناتوانن ببن به بارگه‌دار (ئارگومینت داواکه‌ن). (ئازاده میرزایی، ۱۳۹۹: ۱۱) ئاو‌لناوه‌کانی (سارد) و (به‌کریگراو) هه‌ردووکیان له پینگی گوزاره‌دان.

به لآم له ږووی بارگه دارییه وه یه که میان ئاوه لئاوی بارگه داره و دووهمیان ئاوه لئاوی بی بارگه یه.

که شوه وه وا سارده.

ئازاد به کریگیرووی حکومه تی به عس بوو.

بو ناسینه وه ی ته واوکه ر و جوړه کانی ږوانه بارگه خستنی ئاوه لئاو، ده توانین هر ناویک له گه ل ناویکی گونجاودا (له گه ل خووی) له م ږوانه ئیسنادی و گشتییه ی خوارده به کاربینین: (ئه م ناوه، بوو به ئاوه لئاو/ه). له ږیزمانی به ندیتیدا له باره ی پیکهاته ی <>ئاوه لئاو+ کاری په یوه ندی << ده توانین ئماژه به دوو وه سفکردنی جیاواز بدهین. ئاوه لئاوه کان یان ئه رکی وه سفیان هه یه یاخود ئه رکی ئیسنادی. (امید طیب زاده، ۱۳۸۸: ۱۰) له ږیزمانی به ندیتیدا کاتیک ئاوه لئاوه کان ئه رکی وه سفی ده بینن، به به ندی ناو ده ژمیردرین و کاتیک ئه رکی ئیسنادی ده بینن به به ندی کاری په یوه ندی ده ژمیردرین، واته ئاوه لئاوه کان هه میشه له نیو رسته و گری سینتاکسییه کاندایه بدن. (موحه مه د صادق رسولی - مه نوچه ر کوهستانی، ۱۳۹۳: ۱۴) ئاوه لئاوه کان کاتی ئه رکی وه سفی ده بینن پیوستیان به ته واوکه ر نابیت، به لآم کاتی ئه رکی ئیسنادی (ته واوکه ری کاری په یوه ندی) ده بینن ئه وا هه ندی کات پیوستیان به ته واوکه ر ده بیت و بارگه ده خه ن، وه ک:

شینخ نوری به شاعیره تورکه کانی سه رده می خووی کاریگه ربوو.

۱-۳-۲/ بارگه ی ئاوه لئاو^(۳): - ئاوه لئاویش وه کو کار و ناو توانای بارگه خستنی هه یه. بارگه خستنی ئاوه لئاویش بریتییه له توانای ئاوه لئاو بو وهرگرتنی ته واوکه ره کانی. (دلیر صادق کانی، ۲۰۱۵: ۸۴) مه رج نییه هه موو ئاوه لئاویک بارگه ی هه بیت، ده کری خووی ته واوکه ری کاره که بیت و پیوستی به ته واوکه ر نه بیت، به لآم هه ندی له ئاوه لئاوه کان ده بنه بارگه خه ر و توانای وهرگرتنی ته واوکه ریان هه یه.

۱-۴/ جوړه ی ته واوکه ره کانی ئاوه لئاو:

- *لاوین وهلامدهروهه په یوه نندییه کان بوو.

۱-۴-۳ / تهواوکه ری پارسته ی ئاولناو:

ئو پارسته یه که له رۆنانی بارگه خستنی ئاولناو دا دهرده که ویت. پارسته ی تهواوکه ری ئاولناو هر وهک له ناوه که یه وه دهرده که ویت له تهواوکه رهکانی هندی ئاولناو دا له رۆنانی بارگه خستنی ئو ئاولناو انه دا هیه. پارسته ی ئاولناوی، به هه مان شیوه ی تهواوکه ری خستنه سهر، به دوو ریگه ده بیته به تهواوکه ره ژماری بکهین. یه که میان: کرتاندنی ده بیته هو ی ئوه ی که رسته بیته فورم نادرست، یان لایه نی که م تیگه یشتنی به ده ور به ری ئاخاوتنه وه مهنگ ده بیته. دووهم: له زور به ی شویندا له بری پارسته ی تهواوکه ری ئاولناو ده توانین سوود له تهواوکه ریکی تر وه ربگرین. تهواوکه ری پارسته یی له رسته ئیسنادییه کاندایه که ویت، شوینه که شی هه میشه له دوا ی په یوه نندییه که وه یه، ئو گری ئاولناو ییانه ی که تهواوکه ری پارسته یی له خوده گرن به گشتی به شیوه ی لیکچراو دهرده که ون شیوه ی لیکه پچراو که یان فورم نادرسته.

سه نا خوازیار بوو که بچینه دهره وه ی ولات.

به شی دووهم:

۲-۱ / ئو که رستانه ی ده توانن بین به تهواوکه ری بو ئاولناوه کان:

تهواوکه رهکانی ئاولناو ئو توخمه رسته سازییانه ن، که له لایه ن ئاولناوه وه هه لده بژیردرین، به و واتایه ی که بوونیان به ئاولناوه وه به نده، به شیکن له بارگه ی ئاولناو و به به شیک له زانیارییه لیکسیکیهکانی ئاولناو ده ژمیردرین، تهواوکه رهکانی ئاولناویش بریتین له:

۲-۱-۱ / ناو: ناو یه کیکه له و که رستانه ی که ده توانیت بارگه بو ئاولناوه کان بخاته وه، یا خود

بیته تهواوکه ری بو ئاولناوه کان. وهک:

ئوان شاره زای ریگا بوون.

۲-۱-۲ / گریی ناوی: گریی ناوی به هه مان شیوهی ناو، ده توانیت بیته ته واوکه ر بو ئاوه لئاوه کان. له شیوهی ته واوکه ری خستنه سه ری دهرده که ویت. وهک: ئەم کۆمپانیایه جییه جیکاری پرۆژه که ی زانکو بو.

۲-۱-۳ / پرپۆزشنی: پرپۆزشنیه کان رۆلیکی چالاک و به رچاویان هه یه، که بتوانن ببن به ته واوکه ر بو ئاوه لئاوه کان، پرپۆزشنیه کان ده بن به چه ند جوړ:

1- پرپۆزشنی (بو) یی:

ئارام بو نه خو شیی دایکی غه مناکه.

2- پرپۆزشنی (له) یی:

خوشکم له نانکردن به توانایه.

3- پرپۆزشنی (به) یی:

ئەم جلانه تاییه تن به دهوام.

4- پرپۆزشنی (له گه ل) ی:

دلغین به سۆزه له گه ل دراوسێکان.

۲-۲ / پۆلینکردنی ئاوه لئاوه کان له سه ر بنه مای وه رگرتنی ژماره ی ته واوکه ره کان:

ئاوه لئاوه کان له رووی وه رگرتن و وه رنه گرتنی ته واوکه ر و وه رگرتنی ژماره ی ته واوکه ره کان به سه ر چه ند جوړیک دابه شده بن. جوړه کانی ش بریتین له:

۲-۲-۱ / ئاوه لئاوه سفر بارگه ییه کان:

ئەو ئاوه لئاوانه ن که هیچ ته واوکه رییک له خو ناگرن، واته هیچ که رسته یه ک وهک ته واوکه ر داواناکه ن. ئاوه لئاوه کانی (نه شمیل، خه فیف، رزیو، بکوژ، بخوړ، نه مر، نایاب، نه به ز، پیاو کوژ، راستگو، که مخوړ، گه رده ن بلوور، به ژن چنار، بالاعه رعه ر، سه رگه رم، روورپه ش، ده ستریت، بالابه رن، قه دباریک، به ختپه ش، سه رشکاو، زگسوتاو، ده ستریاو، قوربه سه ر، رووبه خال، خو شناو، خو شباوه ر، کورته بالا، تاریکه شه و، پیره میرد، ئاشتیخوان، بارکیش، پیاو کوژ، خیرخوان،

دووړوو، چوارچاو، ژیرچه پوک، کونکون، خالخال، زامدار، بریندار، دیندار، کرمی، ژنانی، کچانی، کورانی، شه پانی، خیله کی، دهشته کی، هاوینه، بهاره، پایزه، زستانه، بلند، قول، رووخوش، خوشباوه، تهر، کویر، شهل، شیت، عیراقی، کیوی، پۆلایی، شیریی، فینک، زهریف، مات، بلیمه، ت، په پوت، دهوله مهند، نوی، تازه، کون، خاموش، نازدار، کال، جوانه مهرگ، بونخوش، ناگراوی، نه بهرد، گهر دیل، سوورکهله، جوانکیله، بهرزولکه، پیسکه له، تهختولکه، پرووناک، تاریک، نه مر، نه بهن، نه هات، بنوس، بکوژ، لهرزوک، گه پوک، نووسهک، مردوو، نوستوو، بیئاو، بییار، به تام، به پینز، جیهانی، زستانی، به هاری، هاوینی، پایزی، گهنمی، پۆلایی، دینی، میژووی، ههلیری، کرمانجی، زیپین، ناگرین، به فرین، خونین، ئاسنین، ورگن، توکن، شهرمن، گوشتن، چلکن، کرمول، شوخ، شهنگ، سه رهولیز، رهزاتال، رهزاشیرین، به دهم، ئاقل، بیمیشک، به ئابروو، ساردوسر، رهقوتهق، نه رموشل، پاکوخواوین، پیس و په روس، مهنک، گیل و نه فام، سوکورسوا، رووخوش، ئارداوی، شاخاوی، کرماوی، رهنجور، میباز، دروزن، نه خوش، ناخوش، ساغ، ناساغ، تهختانی، رهقانی، نه رمانی، بوزو، پیسو، مهستور، پیسوک، گیلوک، سه وزه له، باریکه له، نه رموله، وردیله، گهنج، هه راش، قوز، بیر، به ته مهن، به ساللاچوو، نه فام، دهستبر، خوینریژ، دهستنوس، خو فروش، باربه ر، خو په رست، هه لپه رست، بچکوله، کورتبنه، پان، ته سکوتروسک، گه ته، چوارشانه، زه به لاج، تال، شیرین، مزر، تفت، توون، تیژ، قورس، سووک، ساف، زبر، سفت، خوار، لار، لیژ، لهر، لاواز، زه عیف، قه له و، کون، نوی، گه وره، مهن، زه به لاج، ژیر، دلرفین، دلته زین، ده مدریژ، لوتبه رن، رومانوس، سکسوتاو، چاوبه کل، رهنگاورهنگ، ترش و شیرین، گیژووویژ، زورخور، که مدو، پیاوکوژ، دهستبر، زیپین، لماوی، گه پوک، چاوچنوک، سپیکه له، رهشکه له، گوپن، گوشتن، لهرزوک، دزنه بهر، به دهم، چاوباشقال، فه قیر، ئه نانی، سووک، زوربلی، لار، روون، پوشتن، ترش، به له زهت، تال، سویر، شیرین، مزر، میخوش، بوگهن، بوئدار، بی بوون، فراوان، بیانی، خو مالی، به تال، چول، خر، پان، تهخت، لیژ، پهل، گهنج، مندال، ساوا، پیر، ئاوریشمی، داری، گازی، کارک، گه ییو، پیگه یشتوو، تیچچوو، تهر، پاک، پیس، خاوین، قورس، موگناتیسی، کاره بای، ترشاو، ملدريژ، باراناوی، فینک، شیدار، زیندوو، وردیله، که پ، که چهل

کویر، شەل، برسی، تیر، ئارەزووباز، خۆپاریز، جوان، ناشرین، روون، میهرەبان، خۆشەویست، هەزار، دەولەمەند، کریکار، حکومی، ناھوکمی، مەسیحی، ئیزدی، موسلمان، هەرزان، گران، بیبەرەم، بەرھەمدار، نھینی، ئاسان، لەکارکەوتوو، ئارام، ترسناک، تەواو، ناتەواو، گەیشتوو، ناندەر، وردورد، جوان جوان، سۆروسی، کەرولال، ترشەتال، بەرین، ماندوو، ساف، بەرن، نزم، بیدەنگ، جۆراوجۆر، توند، درێژ، کورت، سارد، گەرم، نەرم، لیۆبەبار، ناپیک، شەرۆل، سەقامگیر، پۆشن، بویر، ترسنۆک، ناکاریگەر، بەجەرگ، فیلباز، ناپیک، پاک، پچەشکین، سەقامگیر، پۆشن، نزیک، دوور، دەگمەن، دلپاک، سەرەکی، لاوەکی، نامەرد، مندالانە، کەرانە، مەرد، درشت، ریکوپیک، بۆگەن، نەزان،...ھتد) لە ریزی ئەو ئاوەلناوانەن کە هیچ تەواوکەریک وەرناگرن.

۲-۲-۲ / ئاوەلناوہ یەک بارگەبیانەکان: مەبەست لەو ئاوەلناوانە یە کە یەک بارگەیان هەیه، یاخود یەک تەواوکەر بۆخۆیان هەلەبژێرن، جا ئەو تەواوکەرە چ تەواوکەری بەخورتی یاخود بەئارەزوو بیت، تەواوکەرەکانیش ئەمانەن:

۲-۲-۲ / ۱- ئەو ئاوەلناوہ یەک بارگەبیانە ی تەواوکەری خستەسەری وەرەگرن:

ئەو ئاوەلناوہ یەک بارگەبیانە دەگریتەوہ، کە تەواوکەرە کە بەھۆی ئامرازی خستەسەری (ی) لەدوای ئاوەلناوہ کە دیت. وەک:

نەسرین چاوەرپوانی گەرانەوہی ئەزمونەکان بوو.

ئاوەلناوہکانی (شیاو، گیرۆدە، ئاگادار، تامەزرۆ، گرفتار، هاوشار، نیگەران، شارەزا، دوست، دوژمن، جیبەجیکار، وەرگر، وەلامدەرەوہ، خوازیار، بەرپرسیار، هاوکار، ناسیو، نیگەران، سەرقال، پابەند، سەرسام، ئامادە، پر، هاوبەش، چاوەرپوان، ملکەچ، پشتیوان،...ھتد) لە ریزی ئەو ئاوەلناوانەن کە پێویستییان بە تەواوکەری خستەسەر هەیه.

۲-۲-۲ / ۲- ئەو ئاوەلناوہ یەک بارگەبیانە ی تەواوکەری پارستە ی وەرەگرن:

ئەو ئاوەلناوہ یەک بارگەبیانە دەگریتەوہ، ئەو بارگە یاخود تەواوکەرە ی وەریدەگریت لە شیوہی تەواوکەری پارستە ییە. وەک:

وارین چاوەرپوان بوو، کە ئەزمونەکان بگەرینەوہ.

ئاوہلناوہکانی (خواریار، خوشحال، ئاگادار، بہپہرؤش، دلنیا، ئامادہ) لہ ریزی ئہو ئاوہلناوانہن کہ پیوستیان بہ پارستہی تہواوکہری ہہیہ.

۲-۲-۲-۳ / ئہو ئاوہلناوہ یہک بارگہبیانہی تہواوکہری پریپۆزشنی وەردہگرن:

ئہو ئاوہلناوانہ دەگریتہوہ کہ تہواوکہرہکەیان لہ شیوہی پریپۆزشنہ، تہواوکہرہ پریپۆزشنیہکانیش بہ گویرہی پریپۆزشنہکە (ئامرازی بہند) ناودہنریت. وەکو تہواوکہری پریپۆزشنی (لہ)یی، تہواوکہری پریپۆزشنی (بہ)یی، تہواوکہری پریپۆزشنی (بۆ)یی،...ہتد.

۲-۲-۲-۳-۱ / ئہو ئاوہلناوہ یہک بارگہبیانہی تہواوکہری پریپۆزشنی (لہ)یی وەردہگرن:

مہبست لہو ئاوہلناوانہیہ کہ تہواوکہرہکەیان لہ جوڑی پریپۆزشنی (لہ)ییہ.

نہوزاد بیخہتابوو لہ رووداوەکە.

بہشیکی تر لہو ئاوہلناوانہی تہواوکہر لہ شیوہی گریی بہندی (لہ)یی وەردہگرن، بریتین لہ (باش، خراب، ناراست، بیہیز، بیویژدان، بیبہش، بہہیز، ئاگادار، فیلباز، بہتوانا، سوودمہند، زانا، بہرہبست، سست، بہغیرت، زیاد، چالاک، سہرہبست، گورج و گۆل، جیاواز، منہتبار، ریک، بہرپرسیار، ہاوبہش، ئاگادار، بی بہش، تورہ، بہختہوہر، پ، خیرا، لہسہرہخۆ، ہیواش، شل، یہگرتوو، شادومان، ئاسوودہ، نەرم و نیان، تہمبەل، رپییدراو، رپیینہدراو، ناجیگیر، جیگیر، بییایہخ، ریکخراو، نایہکسان، جیاواز، ورد، کہمتہرخەم، نامۆ، توند، خیرا، رەق، نەرم، بہدہست، تہمبەل، بیئرخ، بہنرخ، بہدہستہلات، ساردوسر، شل، دادپەرور، دلسۆز، دہگمەن، دلپاک، دادپەرور).

۲-۲-۲-۳-۲ / ئہو ئاوہلناوہ یہک بارگہبیانہی تہواوکہری پریپۆزشنی (بۆ)یی وەردہگرن: ئہو

ئاوہلناوانہ دەگریتہوہ کہ تہواوکہرہکەیان لہ شیوہی پریپۆزشنی (بۆ)ییہ.

بریارہکانت پیوستہ یۆ داہاتووی ئیمہ.

ئاوہلناوہکانی (ترسناک، بہرین، پرسوود، فرہ، زہحمەت، خراب، باش، دلسۆز، شیاو، چاودیر، بہکەلک، پەيامہیتەر، ری نیشاندر، منہتبار، رچہشکین، کاریگەر، چاوەروان، ملکہچ، ہاوکار، پشتیوان، تامہزرۆ، مہترسیدار، بہپہرؤش، ئامادہ، دلسۆز، سہخت، ئاسایی، نااسایی، بہسۆز،

پیتوست، گرنگ، کاریگەر، گونجاو، سوودبهخش، زیانبهخش، زۆر، کهم، ئاسان) له ریزی ئه و ئاوهلناوانه ن که پیتوستیان به پریپۆزشنیکی (بۆ) یی ههیه.

٢-٢-٣-٣ / ئه و ئاوهلناوه یه ک بارگهییانه ی تهواوکهری پریپۆزشنی (به) یی وهردهگرن: ئه و ئاوهلناوانه دهگریتهوه که یه ک تهواوکهری پریپۆزشنی (به) یی وهردهگرن. وهک ئاواز سهربه رزه به خانهوادهکهی.

ئاوهلناوهکانی (تایبته، خوْشحال، ماندوو، گرفتار، پهیوهندیار، ههستیار، کاریگەر، شادومان، چاودیر، نیگه ران، دلخوْش، لکینراو) له ریزی ئه و ئاوهلناوانه ن که پیتوستیان به تهواوکهری پریپۆزشنی (به) یی ههیه.

٢-٢-٣-٤ / ئه و ئاوهلناوه یه ک بارگهییانه ی تهواوکهری پریپۆزشنی (لهگه ل) ی وهردهگرن: ئه و ئاوهلناوانه ن، که تهواوکهری پریپۆزشنی (لهگه ل) ی وهردهگرن. وهک: شهرمین لهگه ل هاوسه رهکهی بهخته وه ره.

ئاوهلناوهکانی (دلره ق، نه رم و نیان، باش، خراب، ناته با، ته با، ئاسووده، به سوْز، دوْست، دوژمن، کارا، جوْراو جوْز، سارد، ره ق، نه رم، وشک، به ریز، دادپه روه ر، تووره، گونجاو) له ریزی ئه و ئاوهلناوانه ن که تهواوکهری پریپۆزشنی (لهگه ل) ی وهردهگرن.

٢-٢-٣ / ئاوهلناوه دوو بارگه ییه کان: ئه و ئاوهلناوانه دهگریتهوه که دوو که رسته وهک تهواوکهر بوْخویان هه لده بژیرن، هه رچه نده ئه و ئاوهلناوانه له زمانی کوریدا ریزه یان که مه. هه ریه که یان به شیوه ی جیا که رسته کانیا ن داواده کهن، واته جوْری بارگه کانیا ن جیاوازن.

٢-٢-٣-١ / ئه و ئاوهلناوانه ی که پیتوستیان به تهواوکهریکی خسته سه ری و تهواوکهریکی پریپۆزشنی (له) ییه: ئه و ئاوهلناوانه دهگریتهوه که دوو که رسته داواده کهن جوْری یه که میان تهواوکهری خسته سه ری و جوْری دووه میان تهواوکهریکی پریپۆزشنی (له) ی ده بیت. وهک:

ئاراس وه رگری پاره یه له کوْمیانیاکهی.

مالیک رینیشاندهری ئیمه بوو له سه فه ره که.

۲-۲-۳/ ئەو ئاوەلناوانەى پېيۆستيان بە تەواوکەرى پريپۆزىشنى (لەگەل)ى و تەواوکەرىكى (پارستەى تەواوکەرى)یە:

ئەو ئاوەلناوانە دەگریتەو، کە دوو کەرسەتە داوادەکن، جۆرى یەکەمیان تەواوکەرى پريپۆزىشنى (لەگەل)ى و جۆرى دووهمیان پارستەى تەواوکەرى دەبیت. وەک:
قوتابییەکان لەگەل مامۆستەکیان ھاوپان، کە تاقیکردنەووەکە بکن.

۲-۲-۳/ ئەو ئاوەلناوانەى پېيۆستيان بە تەواوکەرى خستەسەرى و تەواوکەرى پريپۆزىشنى (بۆ)ییە:

ئەو ئاوەلناوانە دەگریتەو کە دوو تەواوکەر وەرەگرن، جۆرى یەکەمیان: تەواوکەرى خستەسەرى و جۆرى دووهمیان: تەواوکەرى پريپۆزىشنى (بۆ)ییە. وەک:
من منەتبارى ئنۆم بۆ کارەکتان.

۲-۳/ زیادبۆنى بارگەکانى ئاوەلناو:

گۆرپنى ئاوەلناوى پلەى چەسپىو بۆ پلەى بەراود لە ھەر یەک لە رینگاکانى مۆرفۆلۆژى بەھۆى مۆرفیمی(تر) و رینگای سینتاکس بەھۆى ئاۆلکاری (زیاتر) ئەنجامدەدریت. لەم پوووەو ئاوەلناوى بەراورد زانیاریی پەيوەست بە پۆنانى بارگەخستى ئەم ئاوەلناوانە لە فەرھەنگى ئەم زماندا تۆمارناکرى، تاکە کارىک کە لەم بوارە ئەنجامدەدریت، دەستنيشانکردنى ئەو ئاوەلناوانە یە کە دەشى بگۆرپن بۆ ئاوەلناوى بەراورد. (ھۆى تۆمارنەکردنى زانیاریی پەيوەست بە پۆنانى بارگەخستى ئاوەلناوى بەراورد لە فەرھەنگدا، ئەو یە کە ئەم زانیارییانە شياوى پيشبينيکردن و لەم پوووەو تۆمارکردنیاں لە فەرھەنگدا بە زیادە دەژمىردریت). (امید طیب، ۱۳۸۸: ۲۰). ئەو ی جیگەى سەرەنجە لە بارەى ئەو ی ئاوەلناوى پلەى چەسپىو دەکریت بە ئاوەلناوى بەراورد لە زمانى کوردیدا. بە زۆرى ئەگەر ئاوەلناوى مەبەست هیچ تەواوکەرىک لەخۆنەگریت، ئەوا بە ئاسانى بە زیادکردنى پاشگری بەراوردى -تر- دەگۆرپت بۆ ئاوەلناوى بەراورد، لەم بارەدا دەبیت تەواوکەرىكى ناچارى پريپۆزىشنى (لە)یى بۆ رستەکە زیاد بکەین، بەلام ئەگەر

ئاوہلناوی مہبہست تہواوکہریک لہخوبگریت، ئہوا بہ گشتی ئہو ئاوہلناوہ نہک بہ پاشگری - تر- بہلکوو بہ دہربرینی- زیاتر - دہکہین بہ بہراورد، بہ ہمان شیوہ تہواوکہریکی پریپوزشنی (لہ)یی بۆ رستہکہ زیاد دہکہین. لہ ہندیک کاتدا سوودوہرگرتن لہ پاشگری "تر" بۆ بہراوردکردنی ئہم ئاوہلناوانہ، رستہکہ زۆر ئالۆزدہکات.

- قوتابیہ کچہکان لہ قوتابیہ کورہکان دلسۆزترن.

- من زیاتر دلسۆزم بۆ ئیوہ لہ مالہوہتان.

ئہوہی جیگہی سہرنجہ لہبارہی گۆرینی ئاوہلناوی پلہی چہسپیو بۆ ئاوہلناوی بہراورد، ئاوہلناوہکہ لہ ہەر بارگہیہکدا بیٹ ئہم پروسہیہ دہبیٹہ ہوی گۆرینی بارگہی ئاوہلناوہکہ، چونکہ دہبیٹ تہواوکہریکی ناچاری پریپوزشنی (لہ)یی بۆ رستہکہ زیاد بکہین. وہک: نہرمین زیرہکہ.

ئہگہر بمانہویٹ ئاوہلناوی (زیرہک) بگۆرین بۆ ئاوہلناوی پلہی بہراورد ئہوا مؤرفیمی (تر) بۆ ئاوہلناوہکہ زیاد دہکہین و تہواوکہریکی ناچاری پریپوزشنی (لہ)یی بۆ رستہکہ زیاد دہکہین. وہک

نہرمین زیرہکترہ لہ ہاوریکانی.

ئہگہر تہواوکہرہ پریپوزشنہکہ بۆ رستہکہ زیاد نہکریٹ، ئہوا رستہکہ دہکات بہ فۆرم نادرست.

*نہرمین زیرہکترہ

ئه‌نجامه‌کان

- ۱- ئاو‌لناو له زمانی کوردیدا، یه‌کێکه له و کاتیگۆرییه لیکسیکیانه‌ی توانای بارگه‌خستنی هه‌یه.
- ۲- ئاو‌لناو له زمانی کوردیدا، له رووی بارگه‌خستنه‌وه ده‌بن به دوو جووری ئاو‌لناوی بارگه‌دار و ئاو‌لناوی بیبارگه.
- ۳- جووری ته‌واوکه‌ره‌کانی ئاو‌لناو له زمانی کوردیدا، بریتین له: (ته‌واوکه‌ری خستنه‌سه‌ری، ته‌واوکه‌ری پارسته‌یی، ته‌واوکه‌ری پریپۆزشنی).
- ۴- ئه‌و که‌رستانه‌ی ده‌توانن بن به ته‌واوکه‌ر بۆ ئاو‌لناوه‌کان، بریتین له: (ناو، گریی ناوی، پریپۆزشنه‌کان).
- ۵- ئاو‌لناوه‌کان له زمانی کوردیدا به شیوه‌یه‌کی گشتی، سفر بارگه و یه‌ک بارگه و دوو بارگه‌یین.
- ۶- هه‌ندی له ئاو‌لناوه‌کان ده‌کریت، هه‌م سفر بارگه و یه‌ک بارگه و هه‌ندی کات دوو بارگه‌بیش بن.
- ۷- به‌شیک له ئاو‌لناوه‌ بارگه‌خه‌ره‌کان له زمانی کوردیدا، ده‌توانن له هه‌ر سی جووری ته‌واوکه‌ره‌کان بارگه‌بخه‌ن.
- ۸- به‌گۆرینی ئاو‌لناو له پله‌ی چه‌سپیو بۆ پله‌ی به‌راورد، ته‌واوکه‌ریکی پریپۆزشنی (له‌یی بۆ بارگه‌ی ئاو‌لناوه‌که زیاد ده‌بیت).

په‌راویزه‌کان

- ۱- مه‌به‌ست له (نووسه‌ک) زاره‌وه وشه‌سازییه‌که نییه، به‌لکو مه‌به‌ست یاخود واتای ئه‌وه‌یه شتیک به شتیکی تره‌وه بنووسیت.
- ۲- زاراوه‌ی بارگه‌دار له به‌رانبه‌ر زاراوه‌ی (predicate) به‌کاره‌ینراوه.
- ۳- زاراوه‌ی بارگه‌ی ئاو‌لناو له به‌رانبه‌ر زاراوه‌ی (adjective valency) به‌کاره‌ینراوه.

لیستی سه‌رچاوه‌کان

- ۱- آزاده میرزای (۱۳۹۹)، محمول در زبان فارسی، فصلنامه مطالعات زبانها و گویشهای غرب ایران، دوره هشتم، شماره ۲، صص ۱۰۳-۱۲۶.
- ۲- امید طیب زاده (۱۳۸۸)، ظرفیت صفت در فارسی، ویژه نامه نامه فرهنگستان (دستور) اسفند، شماره ۵.
- ۳- ئه‌وره‌حمانی حاجی مارف (۲۰۱۴) پیزمانی کوردی- به‌رگی یه‌که‌م، وشه‌سازی- به‌شی دووهم ئاوه‌لناو، چاپخانه‌ی رۆژه‌ه‌لات، هه‌ولیر.
- ۴- به‌ختیار سجادی، مه‌زه‌ر ئیبراهیمی (۱۳۸۵)، زمان و ویژهی کوردی، چاپی سییه‌م، چاپخانه‌ی گوتاری سه‌قز.
- ۵- جفری لیچ، مترجم- محسن نوبخت (۱۳۹۹)، واژنامه توسیفی دستور زبان انگلیسی، فرهنگ معاصر، تهران.
- ۶- حاتم ولیا محمد، دلیر صادق کانبی، دانا تحسین محمد (۲۰۱۵)، پۆلینکردنی ئاوه‌لناو له زمانی کوردیدا به‌ پیی بۆچوونی (یۆخین سیپلیت و هۆندس نۆرشه)، گۆقاری زانکۆی راپه‌رین، به‌رگی دووهم، ژماره ۵.
- ۷- دلیر صادق کانبی (۲۰۱۵) تیۆری بارگه‌خستن و پۆنانی رسته، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی موکریانی، هه‌ولیر.
- ۸- دلیر صادق کانبی (۲۰۲۱) وانه‌ی ماسته‌ر، کۆرسی دووهم.
- ۹- رۆژان نوری عبدالله (۲۰۰۷) فه‌ره‌نگی زمان و زاراوه‌سازی کوردی، خانه‌ی چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی چوارچرا، سلیمانی.
- ۱۰- ره‌فیع شوانی (۲۰۱۱)، وشه‌سازی زمانی کوردی، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای موکریانی، هه‌ولیر.
- ۱۱- ساجیده‌ه‌بدو‌لا فه‌ره‌ادی (۲۰۱۳) هه‌ندی لایه‌نی رسته‌سازی زمانی کوردی، چاپخانه‌ی حاجی هاشم، هه‌ولیر.
- ۱۲- سیروان سمین احمد، ئارام رشید مجید (۲۰۲۱) ئاوه‌لناو له نیوان قوتابخانه‌ی ته‌قلیدی و به‌ره‌مه‌یتان و درک‌پیکردن دا، مجله‌ بحوث الغات، المجلد (۵) العدد (۱)، لاپه‌ره ۳۵۵-۳۶۹.

- ۱۳- سه‌عید که‌ره‌می (۱۳۶۹) وشه‌ناسی زمانی کوردی، که‌رتی یه‌که‌م، زانستگای کوردستان.
- ۱۴- شیخ محهمه‌دی خال (۱۹۷۶) فه‌ره‌نگی خال، جزمی سیه‌هم، به یارمه‌تی کوّری زانیاری کورد ئه‌م جزمه له چاپدراوه.
- ۱۵- شیخ محهمه‌دی خال (۱۹۶۴) فه‌ره‌نگی خال، جزمی دووهم، چاپی یه‌که‌م، به یارمه‌تی وه‌زاره‌تی تربیه و تعلیم له چاپدراوه.
- ۱۶- شیخ محهمه‌دی خال (۲۰۰۵) فه‌ره‌نگی خال، به‌رگی یه‌که‌م، چاپی دووهم، چاپخانه‌ی ئاراس، هه‌ولیر.
- ۱۷- شیروان حوسین خوشناو (۲۰۱۵) توانای مؤرفیمی به‌ند له ده‌وله‌مه‌ندکردنی فه‌ره‌نگ و راپه‌راندنی ئه‌رکی سینتاکسیدا، چاپی یه‌که‌م، چاپ و په‌خشی نارین، هه‌ولیر.
- ۱۸- عومه‌ر ئه‌حمده‌ عه‌بدویره‌حمان (۲۰۰۹) فریزی به‌ند له زمانی کوردیدا، نامه‌ی ماسته‌ر، زانکوی سه‌لاحه‌دین.
- ۱۹- فاضل عمر، گیره‌کین زمانی کوردی (۲۰۰۵) چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی، هه‌ولیر.
- ۲۰- که‌مال جه‌لال غه‌ریب (۲۰۱۲) پروژهی زاراوه‌ی زانستی زمانی کوردی، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، هه‌ولیر.
- ۲۱- محمد راسخ مهند، مژگان معین، مسعود محمدی راد (۱۳۹۳) فه‌رنگ توصیفی نحو، نشر علمی، تهران.
- ۲۲- محمد صادق رسولی، منوچهر کوهستانی، امیر سعید مولودی؛ با مقدمه حمید شهریار (۱۳۹۳) پیکره‌ نحوی زبان فارسی، پژوهشی بر اساس دستور وابستگی، دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، تهران.
- ۲۳- محمد عبدالفتاح حمه‌سعید(محهمه‌دی محوی)(۲۰۱۴) ئاوه‌لناوی کوردیی له نیوان تیوری و تاییه‌تمه‌ندیه‌کانیدا، گوژاری زانکوی سلیمانی، ژماره ۴۴، به‌شی B.

٢٤- محمود فتح الله احمد (٢٠٠٩) کارته واوکردن له کوردیدا، نامه‌ی ماستەر، زانکۆی سه‌لاحه‌دین.

٢٥- محهمه‌د عومەر عه‌ول (٢٠٠٨) کرده‌ی ته‌واوکردن له کرمانجی خوارودا، تیزی دکتۆرا، زانکۆی سلیمانی.

٢٦- محهمه‌د مه‌عروف فتاح- صباح ریشید قادر (٢٠٠٦) چه‌ند لایه‌نیکی مۆرفۆلۆجی کوردی، چاپخانه‌ی ڕوون.

٢٧- محهمه‌د مه‌عروف فتاح (٢٠١٠) لیکۆلینه‌وه زمانه‌وانییه‌کان، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی رۆژه‌لات، هه‌ولیر.

٢٨- یوسف ره‌شید (٢٠١٣) فه‌ره‌نگی ئه‌ناهیته‌(فه‌ره‌نگی هاوچه‌رخ‌ی زمانی یه‌کگرتووی کوردی)، به‌رگی یه‌که‌م، به‌شی یه‌که‌م، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی موکریان.

٢٩- یوسف ره‌شید (٢٠١٣) فه‌ره‌نگی ئه‌ناهیته‌(فه‌ره‌نگی هاوچه‌رخ‌ی زمانی یه‌کگرتووی کوردی)، چاپی یه‌که‌م چاپخانه‌ی موکریان، به‌رگی یه‌که‌م، به‌شی دووهم، هه‌ولیر.

30- Abbas Mustafa Abbas(2019) Adjectival Phrases In English And Kurdish AContrastive Study. Journ of Language Studies Vol.2, No.4, pages(91 114)